

חומש הפקודים

תגובה למאמרו של אביה הכהן, שהתפרסם במגדים ט

שתי מטרות עיקריות היו למאמר¹: א. לעמוד על תוכן הספר כולו ומרכיביו העיקריים; ב. להסביר את מקומן של פרשיות מסוימות, שלכאורה אינן משתלבות במבנה הכללי של הספר. לא באתי להגיב על החלק השני אלא להעיר על דברים הקשורים לעיקר תוכנו של הספר ולחלוקתו.

בסוף המאמר ציטט הכותב את הנצי"ב, המזכיר מדרש: "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך" – כנגד ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ" (בראשית רבה, ג', ה). אולם בגוף המאמר הבדלה זו אינה באה לידי ביטוי. לעומת זאת, הכותב מבדיל (בעמ' 33) בין באי הארץ של פרק כ' לבין באי הארץ של פרק כ"א; וכן הוא מבדיל (בעמ' 30–31) בין תלוונות ספר שמות לבין תלוונות ספר במדבר, בלי להבחין שחלק מתלוונות ספר במדבר הן עדיין תלוונותיהם של דור יוצאי מצרים. החיסרון בולט, והוא נובע מההתייחסות לחטיבה האמצעית, 'חטיבת התלוונות', כחטיבה אחידה. עיקר ההבדלה בין האור לבין החושך, שהיא עיקרו של ספר במדבר – חסרה.

במסכת סוטה (לו, ע"ב) כינו חז"ל את ספר במדבר 'חומש הפקודים'. האם תואר זה ניתן רק משום שהספר פותח במניין בני ישראל, שאירע במקרה באחד לחודש השני בשנה השנית, או שמא יש חשיבות ומשמעות למניין? והלוא פתיחה זו איננה מתאימה לסדר הכרונולוגי, שהרי חנוכת המזבח (במדבר, ז') אירעה חודש לפני הפקודים, וגם פרק ט' זמנו "בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון"! ולמרות זאת, הספר פותח בעניין הפקודים. התמודדות עם מבנהו של ספר במדבר וסדר פרשיותיו, דורשת הבנת משמעותו של המפקד, שהוא הפתיחה לספר, ואולי אף המגדיר את מהותו של הספר כולו.

מהי משמעותו של המפקד, ומהי הוראתה של המלה "פקודים"? פרט לעניין הספירה, יש עוד שימוש לשורש **פקד** בתחילת ספר במדבר: "אך את מטה לוי לא תפקד... ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות" (א', מט–נ). מסתבר שיש קשר בין "תפקד", שפירושו 'תספור' לבין "הפקד" שפירושו 'תן תפקיד'. נרזה, שב**פקד**, שעניינו ספירה, אין מטרת הספירה רק להגיע אל הסכום הסופי, אלא ספירת הפרטים, כדי לקבוע את תפקידם ומעמדם כחלק מכלל מסוים². מעניין, שבתרגום אונקלוס ישנה אותה משמעות כפולה לשורש מניי. לפיכך עניין הפקודים בספר הוא יצירתה של מערכת השבטים והדגלים, ומחנה ישראל בכלל. לכן יש צורך לפקוד את השבטים, ואחר־כך לפקוד בנפרד את הדגלים.

הסבר זה של משמעות המפקד והפקודים, יש בו כדי להגדיר את תוכן הספר כולו. כאמור,

1. א' הכהן, 'סדר ותוכן בספר במדבר', מגדים ט (תשרי תשי"ז), עמ' 27–39.
2. ראה: י' גור, מילון עברי, תל-אביב, 1947, ערך **פקד**: "מנה פרטים לצרפם לכלל".

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

חז"ל ראו את ספר במדבר כ'חומש הפקודים', כלומר, זהו הספר שבו נוצר מחנה ישראל על כל מרכיביו. ספר במדבר הוא המגשר בין הר סיני, המקום שבו ניתנה התורה המופשטת, לבין ארץ ישראל, מקום הגשמתה בפועל. תהליך יצירת המחנה הוא-הוא המגשר בין השניים, וזו משמעותו של 'חומש הפקודים'.

כותב המאמר מחלק את ספר במדבר לשלוש חטיבות (בעמ' 27): א. פרקים א'–י': מבנה המחנה וענייני מסע; ב. פרקים י"א–כ': סיפורי התלונות; ג. פרקים כ"ה–ל"ו: פרקי התנחלות וסיום.

לדעתי, ספר במדבר הוא חומש הפקודים לאורך כל הדרך. אלא שבתהליך יצירת המחנה ישנם שלושה שלבים:

- א. יצירת המחנה של דור יוצאי מצרים – פרקים א'–י';
- ב. הריסת המערכת של המחנה – פרקים י"א–י"ז;
- ג. יצירת המחנה של דור באי הארץ – פרקים כ"ה–ל"ו.

השלב הראשון הוא הניסיון של דור יוצאי מצרים ליצור מחנה, שמטרתו לנסוע דרך אחד-עשר יום מסיני לערבות מואב: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים..." (י', לג). השלב השני הוא הריסת המסגרת של מחנה יוצאי מצרים. תלונות העם וכישלון המנהיגות, גורמות להתמוטטות המחנה. בעקבות חטא המרגלים נחתמה הגזרה על מחנה יוצאי מצרים: "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה" (י"ד, כט). תהליך ההתמוטטות מסתיים במרד קורח, שבו כלולה התקפה על מוסדות הכהונה והלווייה. המחנה על כל מרכיביו הרוס, ויש צורך לבנותו מחדש³.

השלב השלישי הוא יצירת מחנה דור באי-הארץ. תהליך זה מתחיל בפרק כ': "ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן" (כ', א). רש"י מפרש "כל העדה – עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים". ספר במדבר מסתיים כשמחנה שני זה מגיע לערבות מואב ומוכן לנחול את ארץ ישראל.

חלוקה זו מבליטה את ההבדל בין דור יוצאי מצרים לדור באי הארץ, שעל-פי המדרש שבראשית דברינו בא לידי ביטוי בצורה חריפה בספר במדבר. הבנה זו מסבירה את פתיחת הספר ואת משמעות הגדרתו על-ידי חז"ל כ'ספר הפקודים'. הגדרה זו נאמנה מתחילת הספר עד סופו, בלי צורך לחלק את הספר לשלוש חטיבות. אין כאן המקום לפרש ולפרט יותר. ישמע חכם ויוסף לקח.

3. תהליך הבניין מתחיל בפרשת קורח בתיקון מוסדות הכהונה והלווייה. אבל יצירת מחנה דור באי-הארץ מתחילה בפרק כ'.